

БЕЛАРУСКАЯ
РАДА КУЛЬТУРЫ

АНАЛІЗ МАДЭЛЯЎ КУЛЬТУРНІЦКАЙ ПАЛІТЫКІ І МЕХАНІЗМАЎ ФІНАНСАВАННЯ СФЕРЫ КУЛЬТУРЫ Ў КРАІНАХ УСХОДНЯЙ ЕЎРОПЫ

БЕЛАРУСЬ, 2022

Рамкі

На незалежны культурніцкі сектар паўплывала некалькі структурных праблем, асабліва ў постсацыялістычных краінах. Адна са шматлікіх праблем звязаная з механізмам фінансавання культуры. Ці праз неэфектыўныя, ці праз непразрыстыя мадэлі існуе неабходнасць пераасэнсаваць і перагледзець гэтыя пытанні, калі мы імкнемся да ўстойлівасці культурніцкіх арганізацый і ініцыятыў грамадзянскай супольнасці ды ўрэшце забеспячэння множнасці галасоў ад удзелу трэцяга сектару ў культурніцкай сферы.

Асабліва сур'ёзныя выклікі стаяць у гэтым плане перад сферай культуры і мастацтва ў Беларусі – у сітуацыі, калі гэтая сфера зазнала сур'ёзныя рэпрэсіі ды мноства дзеячаў культуры страціла працу, атрымала забарону на прафесію або было вымушанае эміграваць.

У студзені – сакавіку 2022 года *Беларуская Рада культуры* пры падтрыманні *Дацкага культурніцкага інстытуту* і ў супрацы з партнёрамі *Coalition of the Independent Cultural Sector of Moldova* (Малдова) і *CuMa Lab* (Грузія), а таксама *Беларускім ПЭН* правяла серыю семінараў для прэзентацыі і абмеркаванні мадэляў культурніцкай палітыкі шэрагу краін Усходняй Еўропы пад назвай *Inclusive Cultural Policies, Open Institutions and Transparent Funding. Mechanisms for Culture in Eastern Neighborhood Region.*

Па выніках гэтай серыі семінараў і прэзентаваных экспертамі дакументаў пры ўдзеле міжнароднай НДА “*Еўрабеларусь*” і *Forum Civ* беларускія эксперты распрацавалі гэты аналітычны дакумент.

Змест

1. Уводзіны

1.1 Агульны кантэкст/сітуацыя з культурай у рэгіёне “Усходняга партнёрства” і ў Беларусі

1.2 Фармулёўка праблемы, для рашэння якой ствараецца дакумент

1.3 Метадалогія і абмежаванні даследавання

2. Аналіз экасістэм, мадэляў падтрымання і фінансавання сферы культуры і мастацтва

2.1 Украіна

2.2 Грузія

2.3 Румынія

2.4 Малдова

2.5 Харватыя

2.6 Эстонія

2.7 Швейцарыя

3. Рэкамендацыі

3.1 Вылучэнне магчымых мадэляў, прататыпаў і іх ацэньванне з пункту гледжання прыдатнасці для Беларусі

3.2 Рэкамендацыі і далейшыя крокі

Уводзіны

Агульны кантэкст/сітуацыя з культурай у рэгіёне Усходняга партнёрства і ў Беларусі

1.1

У краінах “Усходняга партнёрства”, якое лучыць Арменію, Азербайджан, Беларусь, Грузію, Малдову і Украіну, сфера культуры схільная да пастаянных зменаў і працяглых рэформаў. Пасля распаду Савецкага Саюзу названыя краіны пачалі фармаваць сваю незалежную культурніцкую палітыку.

Дзяржаўныя структурныя змены ды інтэграцыя з еўрапейскай культурнай прасторай у некаторых краінах прывялі да трансфармацыі традыцыйных культурніцкіх інстытутаў, як Міністэрства культуры, і стварэння новых механізмаў фінансавання культуры ды фармавання новых мадэляў кіравання культурай. Пры гэтым, як стане бачна з агляду, Грузія, Малдова і Украіна дэкларуюць ды імкнуцца да забеспячэння роўнага доступу да бюджэтнага і грантавага фінансавання дзяржаўных і незалежных агентаў культуры, у тым ліку да грантаў Еўрапейскага Саюзу, што спрыяе забеспячэнню ўстойлівасці культурніцкіх арганізацый ды ініцыятыў грамадзянскай супольнасці.

У той жа час такія краіны, як Беларусь, хутчэй, атрымалі ў спадчыну ад савецкага часу, чым трансфармавалі культурніцкія інстытуцыі і вертыкальную сістэму кіравання культурніцкімі арганізацыямі ды не рэфармавалі сектару культуры. Сёння стаяць сур'ёзныя выклікі перад сферай культуры і мастацтва ў Беларусі, у сітуацыі, калі гэтая сфера зазнала сур'ёзныя рэпрэсіі, шмат якія дзеячы культуры страцілі працу праз сваю пазіцыю, атрымалі забарону на прафесію або былі

вымушаныя эміграваць. Дзяржава ў асобе Міністэрства культуры і Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь – асноўны рэгулятар і заканадаўца адносінаў у дзяржаўнай сферы культуры. Яны вызначаюць парадак расходавання сродкаў і мэтавыя паказнікі работы дзяржаўных устаноў культуры, якія рэалізуюць дзяржаўную палітыку на месцах.

Варта адзначыць, што дзякуючы розным праграмам Еўрапейскага Саюзу, а таксама працы іншых еўрапейскіх і амерыканскіх донараў у постсавецкіх краінах за апошнія гады сфармаваўся моцны незалежны сектар культуры.

Пры гэтым ва Украіне, напрыклад, ён актыўна супрацоўнічае з дзяржаўным сектарам, а ў Беларусі, наадварот, шмат у чым супрацьстаіць яму.

Рэгуляванне адносінаў Еўрапейскага Саюзу з яго суседзямі заснаванае на Глобальнай стратэгіі ЕС і абноўленай Еўрапейскай палітыцы суседства, якія ўказваюць на неабходнасць засяроджваць намаганні на павышэнні стабільнасці і ўстойлівасці ўсходніх суседзяў. У парадку дня Еўрапейскага Саюзу культура ўспрымаецца як адзін з інструментаў падтрымання дэмакратыі, развіцця грамадзянскай супольнасці і забеспячэння стабільнасці ў рэгіёне. Адна з найбольш буйных культурніцкіх праграм – *Creative Europe*. Гэта праграма Еўрапейскага Саюзу, якая пачалася ў 2014 годзе з бюджэтам € 1,46 млрд для культурніцкага і крэатыўнага сектараў (2014–2020), а ў лістападзе 2020 года праграма была працягнутая яшчэ на 7 гадоў (2021–2027), і яе бюджэт павялічыўся да € 2,2 млрд.

Creative Europe складаецца з дзвюх падпраграм:

- “Культура”, у межах якой прадугледжанае прасоўванне крэатыўнага і культурніцкага сектараў,
- “Медыя”, што забяспечвае падтрыманне развіцця і распаўсюду аўдыявізуальных твораў.

Падаць заяўку на ўдзел у падпраграме “Культура”, якая рэалізуецца ў рамках праграмы Creative Europe, могуць арганізацыі з наступных краін “Усходняга партнёрства”: Грузія, Малдова, Украіна і Армэнія, бо тыя афіцыйна ўступілі ў праграму і плацяць штогадовы ўнёсак для ўдзелу. Паўнаважны ўдзел трэціх краін у падпраграме “Медыя” залежыць ад прывядзеньня іх заканадаўства ў сферы аўдыявізуальных медыяў у адпаведнасьць з еўрапейскімі законамі ў гэтай сферы.

Акрамя таго, у аглядзе прыводзяцца прыклады трэціх краін, якія не адносяцца да “Усходняга партнёрства”, як Швейцарыя, Румынія, Харватыя і Эстонія, кожная з якіх прайшла свой перыяд трансфармацыі ды ўяўляе цікавасць з пункту гледжаньня створаных актараў і ўдзельнікаў фінансаваньня сферы культуры.

Пандэмія COVID-19 і выкліканы ёю эканамічны крызіс, палітычны крызіс у Беларусі і вайна ва Украіне, безумоўна, аказалі і аказваюць значны ўплыў на сферу культуры. Тым не менш, мы робім акцэнт на створаных механізмах забеспячэньня фінансаваньня культурніцкіх праектаў і дзейнасці ў культуры ды ў меншай ступені аналізуем уплыў зьмен, што адбыліся, на культурніцкія праекты і дзейнасць.

Ідэя зрабіць сапраўдны агляд існых мадэляў фінансаваньня культуры накіраваная на пошук мадэляў, якія маглі б быць інтэграваныя ў актуальную сітуацыю, як, напрыклад, у Малдове, альбо на рыхтаваньне такіх зьмен у будучыні ў выпадку Беларусі.

Фармулёўка праблемы

1.2

Мэта дакументу: сабраць і арганізаваць даныя ды распрацаваць рэкамендацыі для стварэньня сістэмы падтрыманьня незалежнай культуры Беларусі. Вызначыць межы і магчымасці розных мадэляў фінансаваньня культуры і мастацтва, якія будуць выкарыстаныя для праектаваньня Рэсурснага цэнтру ці Фонду падтрыманьня беларускай культуры.

Метадалогія і абмежаванні даследавання

1.3

Гэты агляд абапіраецца на атрыманыя з адкрытых крыніц даныя і інфармацыю пра мадэлі фінансавання культуры ў названых краінах. Прэзентаваны тэкст абагульняе інфармацыю з міжнародных аналітычных дакументаў, якія факуюцца на аглядзе культурніцкай палітыкі і мадэляў фінансавання сферы культуры, матэрыялаў з афіцыйных сайтаў Міністэрства культуры ды іншых устаноў культуры, а таксама з публічных выступаў экспертаў і асабістых кансультацый.

Гэты падыход мае свае абмежаванні. Такі спосаб збору інфармацыі дэманструе факты ў даволі спрошчаным выглядзе, некаторыя аспекты і нюансы культурніцкай палітыкі застаюцца недаступнымі ды не паддаюцца разуменню яшчэ на этапе аналізу. Гэты недахоп глыбіні і бачання сістэмы знутры (у выпадку з замежнымі краінамі) мы імкнуліся нівеляваць, выкарыстоўваючы інфармацыю ад экспертаў, агучаную ў цыкле выступаў, арганізаваных Кааліцыяй незалежнага культурніцкага сектару Рэспублікі Малдова.

Пры рыхтаванні агляду шырока выкарыстоўваліся даныя з адкрытых крыніц, а таксама з наступных справаздач:

- Даследаванне Chatham House “Культурніцкае адраджэнне і сацыяльныя пераўтварэнні ва Украіне. Роля культуры і мастацтва ў падтрыманні ўстойлівасці пасля Еўрамайдану (2020)”
- Справаздача UNESCO аб Украіне (2019)
- Стратэгія Украінскага культурніцкага фонду на 2019–2021 гг.
- Стратэгія Украінскага інстытуту на 2020–2024 гг.
- Профіль краіны Грузія са іку культурніцкіх палітык і тэндэнцый (2018)
- Georgian Culture Strategy 2025 (2016)

-
- Агляд культурніцкай палітыкі Рэспублікі Малдова (2019)
 - Профіль краіны Румынія са Зборніку культурных палітык і тэндэнцый (2020)
 - Compendium of Cultural Policies & Trends
 - Гадавыя справаздачы фонду Pro Helvetia (2020, 2021) і сайт
 - Маніторынг рэалізацыі Рэспублікай Беларусь Канвенцыі UNESCO аб ахове і заахвочванні разнастайнасці форм культурніцкага самавыяўлення, Цэнтр еўрапейскай трансфармацыі і Міжнародны кансорцыум “ЕўраБеларусь” (2019)
 - Сцяпан Стурэйка. Справаздача аб развіцці сектару культурнай спадчыны ў Беларусі. (Праграма ЕС і “Усходняга партнёрства” – “Культура і крэатыўнасць”, 2017)

Аналіз экасістэм, мадэляў падтрымання і фінансавання сферы культуры і мастацтва

з боку дзяржаўных і недзяржаўных фондаў ва
Украіне, Грузіі, Румыніі, Малдове, Харватыі,
Эстоніі, а таксама кейс фонду *Pro Helvetia*
(Швейцарыя)

Мадэлі падтрымання і фінансавання сферы культуры і мастацтва ва Украіне

2.1

З 2014 года, пасля Еўрамайдану, Украіна прайшла шлях абнаўлення і рэформаў культурніцкай палітыкі. Падчас гэтага рэфармавання большы ўплыў атрымалі незалежныя культурніцкія ініцыятывы за кошт фінансавання з боку новых адпаведных дзяржаўных устаноў. З'яўленне гэтых устаноў засведчыла пераход ад постсавецкай сістэмы кіравання культурай.

У 2016 годзе прынялі Доўгатэрміновую стратэгію развіцця ўкраінскай культуры (Стратэгія. Рэформы, 2016), якая прадугледжвала ўдасканаленне і мадэрнізацыю прававых, структурных і фінансавых інструментаў культурніцкага падтрымання ды інш.

Серыя заканадаўчых рэформаў і палітычных ініцыятыў прывяла да стварэння новых дзяржаўных актараў у культуры, як *Украінскі культурніцкі фонд*, *Украінскі інстытут* і *Украінскі кніжны інстытут*, а таксама да рэструктурызацыі ранейшага *Дзяржаўнага агенцтва Украіны ў пытаннях кіно*. Гэтыя чатыры арганізацыі сталі ключавымі правайдарамі сродкаў для сектара культуры. Яны прасоўваюць новыя прынцыпы кіравання і менеджменту, аналізуюць і ўказваюць на пастарэнне існай сістэмы фінансавання і прававой базы (*).

У канцы 2014 года Украіна ратыфікавала Пагадненне аб асацыяцыі Украіны з Еўрапейскім Саюзам, якое набыло моц 1 верасня 2017 года. Пагадненне ўключае асобны, 24 раздзел – “Культура” з 4 артыкуламі, у якіх даецца пералік абавязкаў бакоў у галіне культуры, уключаючы належнае выкананне Канвенцыі *UNESCO* 2005 года аб ахове і заахвочванні разнастайнасці форм культурніцкага самавыяўлення (*).

У 2016 годзе Украіна далучылася да праграмы Еўрапейскага Саюзу *Creative Europe* для падтрымання культурніцкага і аўдыявізуальнага сектараў. Украінскі культурніцкі, аўдыявізуальны і крэатыўны сектары займелі магчымасць атрымліваць фінансаванне ЕС і працаваць па ўсёй Еўропе, ахопліваць новую аўдыторыю і развіваць навыкі, неабходныя ў дыджытал-асяроддзі, што таксама спрыяе захаванню культурніцкай і моўнай разнастайнасці (*).

Украінскі культурніцкі фонд

У 2017 годзе быў створаны *Украінскі культурніцкі фонд* (УКФ) з мэтай забяспечыць роўны доступ да фінансавання для дзяржаўных і недзяржаўных устаноў, пераадолець разрыў між імі і вызваліць Міністэрства культуры ад функцыі размяркоўваць сродкі між дзесячамі культуры.

УКФ накіраваны на спрыянне стварэнню сучасных украінскіх канкурэнтаздольных культурніцкіх і мастацкіх праектаў. Экспертны адбор, фінансаванне і маніторынг праектаў, якія падтрымліваюцца Украінскім культурніцкім фондам, – ключавыя яго задачы.

УКФ – гэта дзяржаўная ўстанова, яго дзейнасць вызначаецца і каардынуецца Міністэрствам культуры Украіны.

УКФ распрацаваў стратэгію, дзе сярод стратэгічных мэтаў пазначаныя: узмацніць інстытуцыйную і фінансавую здольнасць, спрыяць стварэнню культурніцкага прадукту, узмацніць ролю культуры ў развіцці грамадства ды інтэрнацыяналізаваць украінскую культуру.

Цягам першых двух гадоў пасля фармавання Фонд забяспечыў фінансаванне больш як 700 праектаў ува ўсіх 24 рэгіёнах Украіны. Падчас працы УКФ прыцягнуў каля 500 экспертаў розных галін: грамадзянскай супольнасці, мясцовых органаў улады, акадэмічнай сферы для ацэньвання заявак на фінансаванне. Гэта ўмацавала яго пазіцыю ў якасці звяна паміж дзяржавай і культурніцка-крэатыўнымі індустрыямі Украіны. УКФ таксама стварыў часткова аўтаматызаваны працэс падачы заявак на фінансаванне, каб звесці да мінімуму канфлікт нтарэсаў сярод экспертаў і павысіць эфектыўнасць.

Бюджэт на 2019 год: € 16,7 млн.

Бюджэт на 2020 год: € 20,3 млн, зменшаны да € 11,66 млн пасля скарачэння бюджэту ў сувязі з COVID-19.

Бюджэт на 2021 год: € 20 млн (695 млн грыўняў).

За грантавы сезон – 2021 Украінскі культурніцкі фонд падтрымаў 546 праектаў, падпісаў 510 дамоваў аб фінансаванні і 36 дамоваў аб стыпендыях на агульную суму адпаведна 499,3 млн грыўняў і 3,9 млн грыўняў.

Структура УКФ улучае Назіральную раду, Адміністрацыю фонду і Экспертныя рады.

Адміністрацыя фонду ўлучае: дырэкцыю фонду, праектны аддзел, аддзел камунікацыі і сувязяў з грамадскасцю, аналітычны аддзел, аддзел міжнароднай супрацы, аддзел праграмы *Creative Europe*, аддзел пытанняў фінансавання праектаў, аддзел бухгалтарскага ўліку, аддзел планавання, тэндарных закупак і дамоўнай працы, аддзел прававога забеспячэння, сектар дакументаабароту, арганізацыйнага забеспячэння і кантролю, сектар праграмных тэхналогій, аддзел гаспадарчага забеспячэння.

Экспертныя рады існуюць у кожным напрамку дзейнасці Фонду і ўлучаюць прадстаўнікоў той ці іншай культурніцкай індустрыі.

На гэты момант працуюць 9 грантавых праграм:

“Культура без бар'ераў”,
“Аўдыявізуальнае мастацтва”,
“Інавацыйны культурніцкі прадукт”,
“Культурная спадчына”,
“Даследаванні. Рэзідэнцыі. Стыпендыі”,
“Культурніцкая сталіца Украіны”,
“Гранд падзея”,
“Культура. Рэгіёны”,
“Культура плюс”.

Кожная з праграмаў мае свае лоты, даты падачы і бюджэт. Больш падрабязна з лотамі можна азнаёміцца на сайце <https://www.ucf.in.ua/> (Грантові праграмы).

У 2018 годзе ў выніку працы 11 стратэгічных сесій з прыцягненнем экспертаў і практыкаў з культурніцкай, крэатыўнай і аўдыявізуальнай сфер распрацавалі Стратэгію УКФ на 2019–2021 гады, далей на працягу гэтых гадоў мусіла карэктавацца і ўдасканальвацца сама стратэгія, інструменты і механізмы яе рэалізацыі, што дало магчымасць стварыць доўгатэрміновую стратэгію Украінскага культурніцкага фонду – на 2022–2027 гады.

Украінскі інстытут

Украінскі інстытут пачаў функцыянаваць у 2017 годзе па распараджэнні Кабінета Міністраў Украіны. Інстытут створаны з мэтай прасоўвання "магчымасцяў для ўзаемадзеяння і супрацоўніцтва Украіны з астатнім светам".

Інстытут заахвочвае ўдзел украінскіх мастакоў на міжнародных платформах, таксама развівае патэнцыял мясцовага крэатыўнага сектара праз міжнароднае супрацоўніцтва і падтрымку ўкраіназнаўства і выкладання ўкраінскай мовы па ўсім свеце.

Місія організації – узмацніць міжнародную і ўнутраную суб'ектнасць Украіны праз магчымасці культурнай дыпламатыі.

Дзейнасць украінскага інстытута падзелена на сектары: кіно, музыка, выяўленчае мастацтва, літаратура, выканальніцкае мастацтва, акадэмічныя праекты і праграмы, іміджавыя праекты і праграмы, развіццё культурнай дыпламатыі і даследаванні.

Большасць мерапрыемстваў інстытута ў 2019 г. было звязана з праграмай "Білатэральны год культуры Украіна-Аўстрыя-2019", якая ўключала сумесныя праекты з аўстрыйскімі музеямі і ўніверсітэтамі, мастацкія выставы і фестывалі, а таксама кампанію аб украінскай культуры ў аўстрыйскіх СМІ. Украінскі інстытут падпарадкоўваецца Міністэрству замежных спраў (*).

Бюджэт на 2019 год: 1,760,591 еўра.

Бюджэт на 2020 год: 2,285,271 еўра,

быў пасля паменшаны да 1,442,869 еўра ў сувязі з COVID-19

Была распрацавана стратэгія Украінскага культурнага інстытута на 2020-2024 г., якая ўключае асноўныя прыярытэты знешняй культурнай палітыкі Украіны.

Украінскі кніжны інстытут

Створаны ў 2016 годзе Украінскі кніжны інстытут падтрымлівае асобныя выдавецкія праекты, папулярызуе чытанне, папаўняе бібліятэкі, ладзіць украінскія стэнды на міжнародных кніжных выставах, а таксама стварае бясплатную электронную бібліятэку ўкраінскай літаратуры.

Рэформа бібліятэк застаецца сур'ёзнай праблемай, бо бібліятэкары маюць патрэбу ў перападрыхтоўцы, а рэпазіторыі трэба алічбаваць.

Бюджэт на 2020 год: 4,401,479 еўра, зменшаны да 2,914,886 еўра ў сувязі з COVID-19

Дзяржаўнае агенцтва Украіны па пытаннях кіно

Дзяржаўнае агенцтва Украіны па пытаннях кіно, заснаванае ў 2006 годзе, стала актыўна развівацца толькі пачынаючы з 2014 года.

Новы закон аб дзяржаўнай падтрымцы кінематаграфіі, прыняты ў 2016 годзе, забяспечыў бюджэтнае фінансаванне, эквівалентнае 0,2% ВУП на вытворчасць фільмаў і тэлеперадач, серыялаў.

У адпаведнасці з законам, кінематаграфісты атрымліваюць магчымасць пакрыць 80% вытворчых затрат з дзяржаўных сродкаў. Дзякуючы яму, у перыяд з 2014 да 2019 гг. бюджэт на суфінансаванне кінавытворчасці павялічыўся на 700% з 63 млн. грн. да 505 мільёнаў грн. За гэты перыяд на рынак было выпушчана не менш як 173 фільмы – істотнае павелічэнне ў параўнанні з папярэднімі гадамі. Доля айчынных фільмаў у кінатэатрах краіны за гэты перыяд рэзка ўзрасла – з 1,7% ад усіх фільмаў, паказаных у кінатэатрах, да 8%.

Шэраг украінскіх фільмаў атрымаў прызы на міжнародных кінафестывалях. Дзяржаўнае агенцтва Украіны па пытаннях кіно таксама аказвае падтрымку айчынным кінафестывалю, удзелу ў міжнародных кінарынках, прасоўванню і дыстрыбуцыі – усё гэта садзейнічае стварэнню дынамічнай і паўнаватасна функцыянуючай нацыянальнай кінаіндустрыі (*).

У 2017 годзе была ўведзена адукацыйная праграма Cultural Leadership Academy, накіраваная на падрыхтоўку і павышэнне кваліфікацыі менеджараў у сферы культуры. У 2017 годзе таксама была прадстаўлена Канцэпцыя «Дэцэнтралізацыя: сектар культуры», якая ўстанаўлівае строгія індикатары рэформы дэцэнтралізацыі ва Украіне ў сферы культуры. Гэта дазволіла распрацаваць дарожную мапу для далейшай дэцэнтралізацыі ў культурнай сферы і ўцягнуць у працэс рэгіёны, гарады і пасёлкі, а таксама супольнасці.

Па меры таго, як новыя культурныя ўстановы выходзяць на сцэну з новымі стандартамі кіравання, Міністэрства культуры аказалася больш устойлівым да змен, прадэманстравалі, што стварыць новыя інстытуты з нуля часам прасцей, чым рэфармаваць старыя структуры.

Міністэрства, якое за гэтыя гады некалькі разоў мяняла назвы і цяпер вядомае як Міністэрства культуры і інфармацыйнай палітыкі захоўвае шэраг састарэлых савецкіх практык, такіх як падтрымка афіцыйных творчых саюзаў.

Яно таксама не стварыла неабходных стымуляў для паляпшэння працы культурніцкіх устаноў, што фінансуюцца дзяржавай.

У аўдыце 2017 года на замову ЕС адзначалі, што "міністэрства павінна перайсці ад сістэмы каманднага кіравання культурніцкімі ўстановамі да падыходу, заснаванага на гнуткай палітыцы", "пабудове маніторынгу і распрацоўванні палітыкі на аснове фактычных даных" і "пераарыентацыі на больш актыўны ўдзел і шырэйшую камунікацыю" (*).

Адказваючы на гэтыя рэкамендацыі і зазнаючы ціск з боку грамадзянскай супольнасці, ведамства прасунулася наперад у пытанні падзелу распрацоўвання культурніцкай палітыкі ды яе рэалізацыі, што дазволіла звесці да мінімуму канфлікты інтарэсаў і карупцыю. Было пастаноўлена сфармаваць шэраг асобных устаноў, кожная з якіх адказвае за пэўную галіну. Аднак да пачатку 2020 года стварылі толькі адну такую інстытуцыю – Дзяржаўнае агенцтва ў справах мастацтваў і мастацкай адукацыі (яго кіраўнікі прызначаюцца праз адкрыты конкурс) (*).

У канцы 2020 года Вярхоўная Рада прыняла Закон аб унясенні змяненняў у Падатковы кодэкс Украіны адносна дзяржаўнага падтрымання культуры, турызму і крэатыўных індустрый. Закон прадугледжвае вызваленне ад падаткаабкладання мэтавых грантавых сродкаў, усталяванне паніжанага да 7 % ПДВ на культурніцкую прадукцыю.

Варта адзначыць, што

Украіна цяпер на шляху рэфармавання мадэляў падтрымання і фінансавання сферы культуры. Яе досвед можа быць карысны для стварэння такіх механізмаў у іншых постсавецкіх краінах.

Мадэлі падтрыманьня і фінансаваньня сфэры культуры і мастацтва ў Грузіі

2.2

З 2014 года, пасля Еўрамайдану, Украіна прайшла шлях абнаўленьня і Пасля распаду Савецкага Саюзу і да сёння культурніцкая палітыка Грузіі застаецца ў працэсе развіцця і станаўленьня. Пры ўдзеле і падтрыманні ЕС былі сфармаваны асноўныя напрамкі і прыярытэты, створаная Культурніцкая стратэгія – 2025.

Прыватныя кампаніі, якія прапануюць культурніцкія тавары і паслугі, як правіла, фармаваліся незалежна ад дзяржаўнай культурніцкай палітыкі і дзейлі без дзяржаўнага падтрыманьня.

Тым не менш, былі ўстаноўлены партнёрскія стасункі між Міністэрствам культуры і аховы помнікаў Грузіі ды некаторымі кампаніямі, якія займаюцца выдавецкім бізнесам, канцэртнай дзейнасцю і г. д. У цэлым узаемаадносіны цэнтральных і мясцовых уладаў з дзяржаўнымі ўстановамі культуры і прыватнымі ініцыятывамі можна ахарактарызаваць як нерэгулярныя, кантакты між імі не маюць сталага характару ды абмяжоўваюцца правядзеннем супольных культурніцкіх імпрэзаў і праектаў.

У першай палове 2015 года Грузія ўвайшла ў праграму *Creative Europe*, што стала прычынай пераўтварэння культурніцкага сектару.

У 2016-м пры ўдзеле еўрапейскіх экспертаў была распрацаваная і зацверджаная (1 ліпеня 2016 года № 303) Культурніцкая стратэгія – 2025. Яна ўяўляе з сябе доўгатэрміновы стратэгічны дакумент ураду Грузіі, які вызначае бачанне дзяржавы, мэты і перспектывы з улікам розных праблем, з якімі сутыкаецца сектар культуры ў Грузіі.

Мэта стратэгіі:

Грузія – творчая краіна і рэгіянальны цэнтр, дзе інавацыі ды творчасць, а таксама захаванне і адраджэнне нацыянальнай спадчыны і культурніцкай разнастайнасці ёсць асноватворнымі прынцыпамі сацыяльнага дабрабыту ды ўстойлівага развіцця.

Місія ўраду Грузіі ў сферы культуры: стварыць спрыяльнае і ўзбагачанае асяроддзе, у якім нацыянальная спадчына і культурніцкая разнастайнасць добра захаваныя ды іх патэнцыял цалкам раскрыты, развіты творчы бізнес і заахвочваецца разнастайнасць культурніцкага жыцця (*).

Міністэрства культуры і аховы помнікаў Грузіі распрацавала дакумент у супрацы з іншымі дзяржаўнымі органамі і пры актыўным удзеле грамадскасці. Пры распрацоўванні стратэгіі выкарыстоўваліся тры прынцыпы:

публічнасць / празрыстасць / інклюзіўнасць

Для распрацоўвання і рэалізацыі канцэпцыі былі створаныя: спецыяльны аддзел кіравання культурай (6 чалавек), міністэрская працоўная група (10 сябраў), міжведамасная камісія (41 сябар), галіновы кіроўны камітэт (34 сябры). Працэс стварэння стратэгіі падтрымалі інстытуты ЕС, а Рада Еўропы і Еўрапейскі Саюз станоўча ацанілі гэтую супрацу. Асноўныя прынцыпы стратэгіі:

публічнасць / грамадзянскі ўдзел / празрыстасць

У яе аснове ляжыць супраца з дзяржаўнымі структурамі і муніцыпальнымі ўладамі, некамерцыйным сектарам, міжнароднымі арганізацыямі, бізнес-сектарам, адукацыйнымі ўстановамі, незалежнымі прафесіяналамі ў галіне культуры і шырокай

грамадскасцю. Ініцыяванне інстытуцыйных і заканадаўчых рэформ, якія ствараюць аснову для развіцця сектара культуры ў Грузіі. Апроч традыцыйных сфер культуры, Культурніцкая стратэгія – 2025 арыентаваная на развіццё крэатыўных індустрый. Гэта адзін з асноўных інструментаў умацавання бізнес-магчымасцяў сектара культуры і ўстойлівага развіцця краіны ў цэлым (*).

Паводле Стратэгіі, і ў тым ліку для яе рэалізацыі, у 2017 годзе стварылі новую дзяржаўную арганізацыю *Creative Georgia*.

Creative Georgia – гэта юрыдычная асоба, створаная пры Міністэрстве культуры і аховы помнікаў Грузіі, сферамі дзейнасці якой ёсць камерцыялізацыя сектара крэатыўных індустрый і падтрыманне яго ўстойлівага развіцця. Дарожная мапа для развіцця сектара крэатыўных індустрый ад *Creative Georgia* была распрацаваная на аснове рэкамендацый, атрыманых у рамках серыі круглых сталоў з прадстаўнікамі сектара, якія адбыліся ў верасні 2016 года, ды пад кіраўніцтвам вядучых экспертаў ЕС у рамках праграмы ЕС і “Усходняга партнёрства” – “Культура і крэатыўнасць” ([падрабязней](#)). Мэта дакументу – вызначыць бачанне, мэты і адпаведныя тэрміны з указаннем канкрэтных захадаў, якія неабходна рэалізаваць.

Тым не менш, эксперт у культурніцкай палітыцы Грузіі Леван Харатышвілі адзначае і слабыя бакі распрацаванай Стратэгіі-2025, у прыватнасці тое, што яна ўяўляе з сябе “стратэгію як меню”, то бок прапануе розныя варыянты развіцця, але не вылучае неабходных прыярытэтаў для культурніцкай палітыкі Грузіі. Акрам таго, на думку эксперта, пасля некалькіх гадоў імплементацыі дакументу Міністэрства культуры не праводзіла эвалюацыі ў рэалізацыі дакументу і аналізу дасягнутага.

За апошнія гады прайшоў шэраг аптымізацый і пераўтварэнняў Міністэрства культуры, што негатыўна адбілася на культурніцкай палітыцы і фінансаванні культуры, бо культура была часткай іншых міністэрстваў і не была прыярытэтам.

Гэтак, Міністэрства культуры і аховы помнікаў было пераўтворана ў Міністэрства культуры і спорту (2017–2019), далей у Міністэрства адукацыі, навукі, культуры і спорту (2019–2021), а ў 2021 годзе ўлучанае ў Міністэрства культуры, спорту і справаў моладзі. Існуюць рэзервовыя Фонды культуры, аховы помнікаў і спорту прэзідэнта Грузіі і ўраду Грузіі, якія фінансуюць надзвычайныя праграмы, у тым ліку ў сферы культуры. Такія праграмы рэалізуюцца разам з Міністэрствам культуры і аховы помнікаў і спрыяюць большай цэнтралізацыі дзяржаўнай палітыкі ў галіне культуры.

Адміністрацыя прэзідэнта супрацоўнічае з Міністэрствам культуры і аховы помнікаў у планаванні, фінансаванні і арганізацыі ўсіх буйных грамадскіх культурніцкіх імпрэзаў у Грузіі ды за яе межамі (*).

Згодна з заканадаўствам Грузіі, урады аўтаномных рэспублік Абхазія і Аджарыя маюць свае ўласныя міністэрствы культуры, якія нясуць адказнасць за праграмы ў межах сваіх адміністрацыйных межаў. Адказнасць за культурніцкую дзейнасць у рэгіёнах нясуць органы мясцовага кіравання (муніцыпалітэты) і самакіравання (сакрэбула – гарадскі ці сельскі савет). Структурныя падраздзяленні органаў мясцовага самакіравання – аддзелы культуры, культурнай спадчыны і аховы помнікаў мясцовага самакіравання. Большасць устаноў культуры (тэатры, клубы, музеі, бібліятэкі, цэнтры і дамы культуры, мастацкія і музычныя школы), падведамных мясцовым органам кіравання і самакіравання, мае юрыдычны статус НУА, хаця і атрымліваюць дзяржаўнае муніцыпальнае фінансаванне (*).

Асноўныя культурніцкія імпрэзы (выставы, канцэрты, фестывалі, прэзентацыі выканальніцкага мастацтва і г. д.) праводзяцца за кошт сродкаў з дзяржаўнага і муніцыпальнага бюджэтаў. Большая частка сродкаў Грузіі з прыватных фондаў вылучаецца на культурную спадчыну. Існуе цэлая серыя прыватных фондаў, сярод якіх – прыватны фонд Карту, які належыць алігарху Бідзіну Іванішвілі (*), прыватны фонд *Adjara Group*, які актыўна фінансуе сучаснае мастацтва ў Грузіі.

Важны актэр культурніцкай сцэны – Нацыянальны кінацэнтр Грузіі (GNFC). Гэта дзяржаўная ўстанова, якая адказвае за спрыянне дзяржаўнага фінансавага падтрымання вытворчасці фільмаў,

развіццю галіны і міжнародным кантактам. GNFC – незалежная юрыдычная асоба публічнага права, якая штогод атрымлівае фінансаванне ад Міністэрства культуры і спорту. Частку фінансавання кінацэнтр атрымлівае з еўрапейскіх фондаў (*). Дзякуючы дзейнасці GNFC была створаная сістэма вяртання сродкаў, калі фільм здымаецца на тэрыторыі Грузіі. Таксама паўстаў спецыяльны кніжны фонд для Франкфурцкай кніжнай выставы.

Што да падаткаў, то ад ПДВ вызваляюцца (па ўзгадненні з міністрам культуры і аховы помнікаў Грузіі) рэстаўрацыя, рэабілітацыя, праектаванне і даследаванне помнікаў, унесеныя у пералік сусветнай спадчыны, якія адносяцца да катэгорыі нацыянальнага значэння або (і) культура-рэлігійнага прызначэння; рэалізацыя і вытворчасць друкаванай прадукцыі, у тым ліку кніг і прэсы.

Згодна з артыкулам 206 Закону аб падатку на маёмасць, па адпаведным аб'екце падаткаабкладання вызваляюцца зямельныя плошчы арганізацый аховы помнікаў прыроды і гістарычных помнікаў, на якіх размешчаныя збудаванні, прызнаныя дзяржавай гістарычнымі, культурнымі або (і) архітэктурнымі помнікамі, калі яны не выкарыстоўваюцца для эканамічнай дзейнасці, пад якой не маецца на ўвазе рэалізацыя ўваходных квіткаў.

Па выніках агляду можна адзначыць, што

на гэты момант не створаная адзіная празрыстая сістэма фінансавання сферы культуры і мастацтва Грузіі ў выглядзе фонду, хоць такія чаканні ўскладаліся на арганізацыю Creative Georgia.

Большасць нацыянальных культурніцкіх праектаў падтрымліваюцца Міністэрствам культуры ці муніцыпалітэтамі, у той час незалежныя праекты існуюць дзякуючы вонкаваму падтрыманню і абапіраюцца на міжнароднае фінансаванне ды фінансаванне з прыватных фондаў і бізнесу, але не ўсім хапае навыкаў і ведаў, каб атрымліваць міжнароднае фінансаванне.

Мадэлі падтрыманьня і фінансаваньня сферы культуры і мастацтва ў Румыніі

2.3

Сёньняшняя культурніцкая палітыка Румыніі стала фармавацца пасля рэвалюцыі 1989 года на аснове ранейшай мадэлі. На гэты момант у краіне ўсё яшчэ назіраюцца праблемы ў размеркаванні зон адказнасці за рэалізацыю культурніцкай палітыкі, аднак ёсць і практыкі, вартыя разгляду. Сярод іх – стварэнне дзяржаўнага фонду для фінансаваньня недзяржаўных праектаў і ініцыятыў, а таксама практыка размеркаваньня 2 % падаходнага падатку на культурніцка-грамадскія ініцыятывы на меркаваньне платніка.

У Румыніі быў распрацаваны шэраг стратэгічных дакументаў, накіраваных на трансфармацыю культурніцкай мадэлі. Гэтак, *Сектаральная стратэгія ў галіне культуры і нацыянальнай спадчыны на перыяд 2014–2020 гадоў* прадугледжвала змену законаў аб спадчыне і мецэнацтве ў сферы культуры ды мастацтва. Адзін з пунктаў прыкладаньня намаганьняў – пытаньне пра афіцыйны статус мастака. Існуе шэраг ініцыятыў для распрацоўваньня дзяржаўнай палітыкі для падтрымкі і стымуляваньня культурніцкага ды крэатыўнага сектараў (*). Нягледзячы на бесперапынную дзейнасць у рэфармаваньні культурніцкай мадэлі, стварэнне ініцыятыў і распрацоўваньне дакументаў і законапраектаў, рэальнага ўвасабленьня ў культурніцкіх стратэгіях або зацверджаных планах дзеяньняў яны не знайшлі.

Галоўны актэр у румынскай сферы культуры – Міністэрства культуры. Гэта донар, які стратэгічна фінансуе сферу культуры, падтрымліваючы інстытуцыі і буйныя культурніцкія праекты.

Да такіх праектаў, напрыклад, адносяцца “Культурніцкія сталіцы Еўропы” і рэгулярныя буйныя фестывалі. Аднак Міністэрства культуры Румыніі не бярэ ўдзелу ў размеркаванні ўсіх сродкаў, што вылучаюцца на культуру. Напрыклад, асобнае фінансаванне ад ураду атрымлівае наўпрост фестываль Ёнэску. Таксама наўпрост фінансаванне сваёй дзейнасці атрымліваюць 42 упраўленні культуры па абласцях і Бухарэсце. Фінансаванне забяспечваецца і на лакальным узроўні праз мэрыі, у Тымішаары і Клуж-Напоцы функцыянуюць аўтаномныя праектныя цэнтры пры мэрыях. Асноўная крыніца фінансавага падтрымання сферы культуры – рэспубліканскі бюджэт (як дзяржаўны, так і мясцовыя). Акрам таго, прыватныя асобы могуць перанакіраваць 2 % ад сумы свайго падаходнага падатку на падтрыманне некамерцыйных арганізацый, у тым ліку ў сферы культуры і творчасці. У гэтым выпадку яны самі абіраюць, якую арганізацыю падтрымаць.

У Румыніі – тры асноўныя інстытуцыі, якія фінансуюць розныя галіны культуры:

- *Нацыянальны інстытут спадчыны,*
- *Нацыянальны цэнтр кінематаграфіі,*
- *Адміністрацыя нацыянальнага культурніцкага фонду (AFCN), якая каардынуе культурніцкія праекты на розныя тэмы.*
- *Акрамя іх, за мяжой функцыянуе Румынскі культурніцкі інстытут, які займаецца абменамі і вонкавымі праектамі, звязанымі з румынскай культурай. Ён функцыянуе як дыпламатычная місія.*

У межах гэтага аналізу трэба асобна звярнуць увагу на дзейнасць AFCN, бо гэты Фонд пакліканы знізіць няроўнасць у доступе да рэсурсаў у дзяржаўных і недзяржаўных культурніцкіх арганізацый і праектаў. *Адміністрацыя нацыянальнага культурніцкага фонду (AFCN)* – аўтаномная дзяржаўная ўстанова, заснаваная ў 2005 годзе ў ведамстве Міністэрства культуры. Стварэнне AFCN стала вынікам актыўнай уключанасці прадстаўнікоў НДА-сектару ў камунікацыю з полісі-мэйкерамі пасля Рэвалюцыі 1989 года.

Першапачаткова меркавалася, што AFCN будзе факусавацца выключна на недзяржаўных культурніцкіх праектах, але яшчэ на этапе фармавання статуту было пастаноўлена пашырыць фокус працы да ўсіх актараў культуры. У AFCN – шырокая рамка: ад праектаў падтрымання сучаснага мастацтва да працы са спадчынай. Яны фінансуюць не толькі цалкам румынскія праекты, але і тыя, што нейкім чынам звязаны з Румыніяй (бяруць удзел румынскія мастакі, праект рэалізуецца на тэрыторыі Румыніі або звязаны з румынскай культурай). Падача заяўкі магчымая толькі на румынскай мове.

Большая частка сродкаў, да 95 % бюджэту фонду, фармуецца ад латарэй. Агульны памер фінансавання складае € 7 млн за год. У Румыніі латарэя як крыніца фінансавання нестабільная бо зазнае моцны ўплыў крызісаў.

Падчас пандэміі каронавіруса фінансаванне рэзка знізілася, бо людзі істотна радзей набывалі латарэйныя білеты. Паводле правілаў фонду, апліканты, якія атрымліваюць фінансаванне, не могуць атрымліваць прыбытку. Рашэнні аб размеркаванні бюджэту і стратэгіі працы фонду вызначае пул экспертаў, які фармуецца з аднаго прадстаўніка Румынскага культурніцкага інстытуту, аднаго прадстаўніка Рады меншасцяў, двух прадстаўнікоў Міністэрства культуры, а таксама сямі абраных чальцоў з грамадзянскай супольнасці, якія рэпрэзентуюць розныя тэмы культурніцкай сферы. Рада абіраецца тэрмінам на два гады (*).

Такім чынам, недзяржаўныя арганізацыі ў Румыніі могуць прэтэндаваць на атрыманне сродкаў ад дзяржавы праз Адміністрацыю нацыянальнага культурніцкага фонду, а таксама быць рэпрэзентаванымі сярод чальцоў рады фонду, што робіць працэдуры дзейнасці больш празрыстымі, а недзяржаўныя культурніцкія інстытуцыі больш інтэграванымі – і ў дзяржаўную культурніцкую палітыку, і ў агульную мадэль фінансавання.

Мадэлі падтрыманьня і фінансаваньня сферы культуры і мастацтва ў Малдове

2.4

У культурніцкай сферы Малдовы пераважае патэрналісцкая мадэль, якая не моцна змянілася за 30 гадоў незалежнасці краіны і захоўвае рысы савецкай сістэмы. Яна састарэла і патрабуе значных бюджэтных рэсурсаў для свайго функцыянаваньня. Больш за тое, памер фінансаваньня, што вылучаецца, нестабільны і залежыць ад палітычнай улады і яе адносін да культурніцкага сектару. Культурніцкае спажыванне ў краіне нізкае, бо амаль 80 % насельніцтва прызнаюць, што не наведвалі і не бралі ўдзелу ў культурніцкай імпрэзе за справаздачны год (кіно, выканальніцкае мастацтва, музей, мастацкая выстава і г. д.) (*).

У Малдове – цэнтралізаваная мадэль культурніцкай палітыкі, асноўная крыніца фінансаваньня – дзяржава. Цэнтральны актэр – Міністэрства культуры, яно не толькі размяркоўвае фінансаванне, але і каардынуе ўсю працу культурніцкіх устаноў, якія атрымліваюць ад яго грошы (*).

Бюджэт Міністэрства культуры складае прыкладна € 35 млн (на стан 2018 года), што складае 0,5 % ад агульнай сумы дзяржаўнага бюджэту. Нягледзячы на тое, што намінальна ўзровень фінансаваньня культуры павялічваўся за апошнія гады, доля сродкаў, што вылучаюцца на культуру, зніжалася, і на гэты момант у адносных паказніках узровень фінансаваньня культуры ў Рэспубліцы Малдова ўдвая ніжэйшы, чым у сярэднім па краінах ЕС (*).

Пэўныя трансфармацыйныя змены пачалі адбывацца ў 2014 годзе, калі Малдова падпісала пагадненне аб асацыяцыі з ЕС, якое прадугледжвае паглыбленне інтэграцыі ў сферы палітыкі, гандлю, культуры і ўмацавання бяспекі. Дзякуючы гэтаму працэсу з'явілася Стратэгія культуры ў 2020 годзе. Дарэчы, яна стала адной з першых аформленых культурніцкіх стратэгий у краінах “Усходняга партнёрства”.

Стратэгія вызначае наступныя задачы:

- захаваць нацыянальную культурную спадчыну ўва ўсёй разнастайнасці,
- забяспечыць рэальную і віртуальную мабільнасць культурніцкага прадукту,
- павялічыць эканамічную долю сектару культуры і крэатыўных індустрыі у ВУП краіны,
- павялічыць унёсак сектару культуры ў развіццё сацыяльнай згуртаванасці (*).

Таксама ў 2014 годзе адбыліся змены ў бок улучэння недзяржаўных ініцыятыў у сістэму падтрымання і фінансавання з боку дзяржавы: з'явілася магчымасць падаць заяўку на фінансаванне і ў недзяржаўных культурніцкіх інстытуцый. Да гэтага незалежныя праекты і ініцыятывы былі вымушаныя звяртацца выключна па замежнае фінансаванне ў агульнаеўрапейскія ці румынскія фонды. У 2022 годзе атрымалі фінансаванне праекты, звязаныя з выяўленчым і выканальніцкім мастацтвам, музыкай, адукацыяй праз культуру і культурнай спадчынай. Агульная сума, вылучаная на праекты, складае каля € 220 тыс. (*) Аднак гэтых аб'ёмаў недастаткова для балансавання культурніцкай мадэлі і паўнаwartаснай падтрымкі недзяржаўных культурніцкіх інстытуцый і ініцыятыў.

Некаторыя механізмы, якія маглі б падтрымліваць развіццё культурніцкай сферы, існуюць на паперы, але не ўжываюцца ў рэальнасці.

Гэтак, у Малдове існуе Закон аб спонсарстве, але ў рэальнасці гэты механізм не працуе, і падтрыманне культуры з боку бізнесу надзвычай слабое.

Новая палітычная ўлада аб'явіла пра неабходнасць стварыць новую “мадэль культуры” і залучыла закон аб культурніцкім фондзе ў праграму дзейнасці ўраду, аднак практычных крокаў у гэтым напрамку пакуль не распачала (*).

Адной з прыярытэтных задач у працэсе аптымізацыі фінансавання культуры ў Малдове ёсць адаптацыя цэнтралізаванай (постсавецкай) мадэлі да рынкавай эканомікі.

Праблема ў тым, што, каб паспяхова прайсці гэты транзіт, патрэбныя больш устойлівыя дадатковыя спосабы фінансавання культуры, якія ў Малдове адсутнічаюць. Падчас крызісаў такая мадэль вельмі ўразлівая. Адзін са спосабаў зрабіць пераход больш устойлівым, на думку малдаўскіх экспертаў, – гэта стварыць “фонд, які будзе фармавацца з многіх крыніц”. У тым ліку з адлічэнняў ад продажу цыгарэт, алкаголю, правядзення забаўляльных імпрэзаў і г. д. Спонсары зацікаўленыя ў эфектыўнай траце грошай, яны павінны браць удзел у размеркаванні сродкаў нароўні з прадстаўнікамі грамадства, дзеячамі культуры, навукі ды іншых абласцей дзейнасці” (*).

Тым не менш, Малдова дэкларуе і рухаецца ў бок рэфармавання культурніцкай палітыкі. Эксперты на чале з Кааліцыяй незалежнага культурніцкага сектару Рэспублікі Малдова рыхтуюць прапановы і рэкамендацыі для культурніцкай палітыкі дзяржавы.

Мадэлі падтрыманьня і фінансаваньня сферы культуры і мастацтва ў Харватыі

2.5

Станаўленне сучаснай культурніцкай палітыкі ў Харватыі пачалося ў 1990 годзе. Міністэрства культуры было створанае толькі ў 1994-м, і заканадаўчая база ў сферы культуры таксама распрацоўвалася ў гэты час. У той час культурніцкая мадэль факусавалася на дзяржаўных установах культуры, а грамадзянскі сектар быў у прыгнечаным становішчы. Першы час пасля здабыцця незалежнасці культурніцкая палітыка была абмежаваная састарэлымі структурамі кіраваньня і спадчынай мінулай палітычнай сістэмы. Гэта стрымлівала развіццё сектару, а рэальнымі і эфектыўнымі культурніцкімі актарамі сталі прадстаўнікі грамадзянскай супольнасці.

Новы віток развіцця культурніцкай сферы ў Харватыі пачынаецца з палітычных змен 2000-х гадоў. Гэты перыяд таксама быў адзначаны вялікім міжнародным фінансавым крызісам з 2008-га, які меў наступствы для культурніцкага сектару. У гэты час асноўную ролю ў кіраванні і фінансаванні культуры адыграла Міністэрства культуры, якое абапіралася на культурніцкія ўстановы ніжэйшых узроўняў. Тады фінансаванне ў асноўным размяркоўвалася на патрэбы дзяржаўнага сектару культуры, і значна меншая доля сродкаў даставалася іншым удзельнікам культурніцкага поля.

Існы дысбаланс падштурхнуў да дэцэнтралізацыі прыняцця рашэнняў, фінансаваньня і пашырэння магчымасцяў новых удзельнікаў грамадзянскага сектару, культурніцкіх і творчых індустрыяў у культурніцкай мадэлі краіны, што ў выніку прывяло да стварэння двух новых інстытутаў: аўдыявізуальнага цэнтру Naft у 2008 годзе і фонду Kultura Nova ў 2011 годзе.

Фонд *Kultura Nova* – першы ў Харватыі грамадскі фонд у сферы культуры, створаны для падтрымання арганізацый грамадзянскай супольнасці ў галіне сучаснага мастацтва і культуры. Дзяржава не кіруе гэтай установай, але дэлегавала ёй адказнасць і дала юрыдычную і фінансавую аўтаномію ў прыняцці рашэнняў.

Мэты гэтага інстытуту звязаныя з развіццём і паляпшэннем канкрэтных абласцей, а сродкі накіроўваюцца бенефіцыярам на падставе рашэння незалежных экспертаў, якія бяруць удзел у працэсе ацэньвання праектных прапановаў.

Гісторыя з'яўлення *Kultura Nova* бярэ пачатак у 2004 годзе, калі шэраг арганізацый грамадзянскай супольнасці, якія працуюць у сферы сучаснага мастацтва і культуры, сталі выступаць за стварэнне асобнага фонду сектару грамадзянскай культуры, які служыў бы дадатковай крыніцай фінансавання ў рамках фінансавання сістэмы культуры. Неаднаразова прычыны стварэння такога фонду прэзентаваліся і абмяркоўваліся на шматлікіх публічных імпрэзах (канферэнцыях, семінарах, публічных дэбатах, круглых сталах). Пры падтрыманні Рады новай медыякультуры ідэю стварыць новы фонд прэзентавалі Міністэрству культуры, якое пасля ўважлівага разгляду заснавала працоўную групу, адказную за распрацоўванне праекту прапановы закону аб фондзе *Kultura Nova*.

У стварэнні фонду бралі ўдзел прадстаўнікі арганізацый грамадзянскай супольнасці, розных органаў дзяржаўнага кіравання і экспертаў. Мэты фонду, асноўныя актывы, фінансаванне, а таксама іншыя палажэнні, якія датычаць дзейнасці фонду, вызначаюцца Законам аб фондзе *Kultura Nova*, прынятым харвацкім парламентам у 2011 годзе. Стварэнне фонду ў якасці новай крыніцы фінансавага падтрымання арганізацый грамадзянскай супольнасці ў галіне сучаснага мастацтва і культуры – адзін з самых значных пазітыўных зрухаў у культурніцкай палітыцы за апошнія 20 гадоў у Харватыі (*).

Фондам кіруе дырэктар і рада дырэктараў, чья праца арганізаваная як адміністрацыйная служба і не мае фінансавай узнагароды.

Дырэктар фонду прызначаецца і вызваляецца ад пасады большасцю галасоў рады дырэктараў. Рада складаецца з пяці чальцоў, якія назначаюцца ўрадам Харватыі на прапанову міністра культуры. Усе сябры рады і сам дырэктар абіраюцца тэрмінам на 4 гады і маюць права быць пераабранымі. Адміністрацыйная служба складаецца з трох асобных аддзелаў, якія адказваюць за наступныя канкрэтныя напрамкі працы:

- дэпартамент агульных спраў і фінансаў, у якім ажыццяўляюцца агульныя справы і фінансавая дзейнасць,
- аддзел праграмы падтрымання, у якім рэалізуюцца захады праграмы падтрымання,
- аддзел даследаванняў і распрацоўванняў, у якім рэалізуюцца навукова-даследчыя праграмы і праекты.

Фонд таксама прызначае дапаможныя органы, як Камітэт ацэньвання якасці заявак, якія паступаюць па выніках адкрытых конкурсаў, а таксама працоўныя групы для рэалізацыі імпрэзаў, якія ўваходзяць у сферу дзейнасці фонду (*)

Бюджэт фонду фармуецца ў асноўным з латарэі, меншую долю складаюць ахвяраванні, даход ад уласнасці ды іншыя рэсурсы.

Праграма падтрымання – агульная назва для ўсіх публічных конкурсаў, з дапамогай якіх сродкі даюцца асацыяцыям і мастацкім арганізацыям у галіне сучаснага мастацтва і культуры ў Рэспубліцы Харватыя (*). Гранты прысуджаюцца ў шэрагу праграмных галінаў, вызначаных для дасягнення мэтаў фонду і развязання распаўсюджаных праблем, з якімі сутыкаюцца арганізацыі ў галіне сучаснага мастацтва і культуры.

Усяго вылучылі 9 галінаў:

- падтрыманне арганізацыйнага развіцця,
- канцэпцыя і рыхтаванне новых праграм/праектаў,

-
- развіццё новых мастацкіх ідэй,
 - развіццё платформ супрацы ў Рэспубліцы Харватыя,
 - развіццё платформ супрацы ў Еўропе,
 - падтрыманне развіцця культуры ўдзелу,
 - падтрыманне арганізацыйнай і мастацкай памяці,
 - падтрыманне прафесійнага развіцця ў галіне культурніцкага менеджменту,
 - падтрыманне ў крызісных сітуацыях.

Фонд развівае і пераасэнсоўвае сваю дзейнасць і імкнецца палепшыць праграмныя напрамкі ды агульны працэс фінансавання на аснове меркаванняў і заўваг органаў кіравання ды адміністрацыйнай службы, рэкамендацый Камітэту ацэньвання якасці заявак, каментароў і прапаноў атрымальнікаў сродкаў фонду і саборнікаў Праграмы падтрымання праз грамадскія кансультацыі (*).

Такім чынам, кейс фонду *Kultura Nova* можа быць цікавы з пункту гледжання структуры і праграм, якімі ён займаецца.

Мадэлі падтрыманьня і фінансаваньня сферы культуры і мастацтва ў Эстоніі

2.6

Культурніцкая палітыка Эстоніі пачала рэфармавацца пасля распаду савецкай сістэмы. На гэты момант яе мэты ўключаюць у сябе стратэгічнае развіццё культурніцкай сферы, захаванне культурнай спадчыны і памяці, павышэньне ўцягнутасці народу Эстоніі ў культуру.

Найважнейшы паказнік дзейнасці культурніцкіх інстытуцый – колькасць эстонцаў, залучаных у культурніцкае жыццё краіны, а менавіта, каб яны хаця б раз за год наведвалі культурніцкія імпрэзы. Іншыя важныя індыкатары – узровень заробкаў у сектары, задаволенасць даступнасцю культуры і ўзровень дыджыталізацыі культурніцкай сферы і крэатыўных прадуктаў.

Эстонцы імкнуцца захоўваць баланс паміж развіццём крэатыўнага сектару, сучаснага мастацтва і культуры ды традыцыйнай культурай. Іхныя намаганні накіраваныя як на стварэнне грамадскіх прастораў, так і на развіццё публічнай сферы для свабоднага абмеркавання культуры, мастацтва, палітыкі і стымулявання крэатыўнай дзейнасці.

Міністэрства культуры Эстоніі не адзіная інстытуцыя, якая займаецца тэмай культуры ў краіне. У гэтым працэсе бяруць удзел усе ўніверсітэты, разам з мастацкай акадэміяй і кансерваторыяй, што ў падпарадкаванні Міністэрства адукацыі. Акрамя таго, Міністэрства сельскай гаспадаркі таксама робіць вялікі ўнёсак у сферу культуры,

бо ў іх ёсць фінансаванне ад ЕС на мясцовае развіццё (local development), а гэта ўлучае стварэнне і развіццё грамадскіх цэнтраў, бібліятэк, развіццё крэатыўнага сектару ў рэгіёнах. Важныя актыры культурніцкай сферы Эстоніі – дзяржаўныя культурніцкія інстытуцыі (Нацыянальная опера, архівы і да т. п.), а таксама культурніцкія інстытуцыі, якія дзеюць як фонды (*).

У 1990-х музеі, тэатры, аркестры ды іншыя арганізацыі былі ў падпарадкаванні Міністэрства культуры Эстоніі. Аднак у пачатку 2000-х было пастаноўлена перавесці іх у разрад фондаў. На сёння яны функцыянуюць самастойна як прыватныя арганізацыі, але належаць дзяржаве. Дзяржава застаецца для іх асноўным донарам, але іх прыватны статус таксама важны. Яны самастойныя і гнуткія, маюць спрошчаную мадэль фінансавання і могуць адаптаваць свой бюджэт паводле рашэння рады дырэктараў, якая не зацвярджаецца дзяржавай, а самавыбіраецца. Зрэшты, дзяржаўная прысутнасць у радзе застаецца, бо туды ўваходзіць адзін прадстаўнік Міністэрства культуры, адзін прадстаўнік Міністэрства фінансаў і тры эксперты, якія спецыялізуюцца ў асобных тэмах.

Некаторыя ўстановы культуры, хоць і маюць статус фондаў, фінансуюцца выключна Міністэрствам культуры, некаторыя суфінансуюцца муніцыпалітэтам ці іншымі інстытуцыямі (звычайна звязанымі тэматычна). Некаторыя даволі паспяхова прыцягваюць вонкавыя сродкі і зарабляюць на праектах дадатковыя сродкі, лішкі якіх яны не абавязаныя вяртаць дзяржаве. Гэта дадатковы стымул для інстытуцый развіваць праектную дзейнасць і прыцягваць аўдыторыю.

У Эстоніі таксама дзеіць Культурніцкі фонд, чый гадавы бюджэт складае каля € 30 млн, што амаль у 10 разоў менш за бюджэт Міністэрства культуры Эстоніі, аднак ён выконвае важную функцыю: дапаўняе і ўраўнаважвае мясцовую культурніцкую мадэль.

Міністэрства культуры інстытуцыйна падтрымлівае ўстановы культуры, буйныя праекты, нацыянальную традыцыйную культуру, а таксама праекты нацыянальнага значэння і міжнародныя праекты.

Культурніцкі фонд у сваю чаргу падтрымлівае праекты, а не інстытуцыі, вылучае гранты арганізацыям і фізічным асобам, займаецца невялікімі ды эксперыментальнымі, мясцовымі і рэгіянальнымі праектамі.

Заяўку на фінансаванне ў Міністэрства культуры можна падаць адзін раз на год, у Культурніцкі фонд – чатыры (*).

У Літве і Латвіі таксама дзеюць такія фонды, але іх галоўнае адрозненне ў тым, што рашэнне вылучыць сродкі на іх функцыянаванне штогод прымае ўрад, а ў Эстоніі гэты працэс аўтаматычны. Бюджэт Культурніцкага фонду на 50 % складаецца з адлічэнняў з алкагольнай і тытунёвай акцызы, на 48 % – з падатку на азартныя гульні і 2 % атрымліваюць з іншых крыніц, звычайна гэта наўпроставая спонсарская дапамога. Атрыманыя грошы размяркоўваюцца наступным чынам: 65 % бюджэту – на гранты і падтрыманне праектаў, 29 % – на развіццё культурніцкай інфраструктуры, 4 % – на працу самога Культурніцкага фонду, падтрыманне адміністрацыйных працэсаў (*).

Такім чынам, Эстонія распрацавала ўнікальную мадэль, дзе фінансаванне культуры фармуецца з розных крыніц.

Мадэлі падтрыманьня і фінансаваньня сферы культуры і мастацтва ў Швейцарыі

Кейс Швейцарскай Рады культуры *Pro Helvetia*

2.7

Швейцарская Рада культуры *Pro Helvetia* – дзяржаўная арганізацыя, якая ад імя Швейцарскай Канфедэрацыі прасоўвае швейцарскае мастацтва і культуру ўва ўсім свеце.

У цэлым культура ў Швейцарыі застаецца ў распараджэнні і ў сферы кампетэнцыі кантонаў, у якіх ёсць свае праграмы міжнароднай культурніцкай супрацы, і якія ў першую чаргу накіраваныя на захаванне і развіццё лакальнай культуры. Таму такая структура прасоўвання швейцарскага культурніцкага эксперту на федэральным узроўні ў цэлым для Швейцарыі нетыповая. Але пры гэтым рада балансуе існы лакальны культурніцкі акцэнт, дазваляе глядзець у бок міжнароднай прысутнасці і выступаць на міжнароднай арэне ў ролі дзяржаўнага інструменту “мяккай сілы” (*).

Створаны Федэральнай Радай напярэдадні Другой сусветнай вайны ў 1939 годзе фонд *Pro Helvetia* першапачаткова быў працоўнай групай “для абароны незалежнай культурнай ідэнтычнасці Швейцарыі” ад нацысцкай Нямецчыны і фашысцкай Італіі, у 1940-м былі адкрытыя першыя офісы ў Цюрыху, а ў 1949-м група была пераўтвораная ў грамадскі фонд. Яго задача заключалася ў захаванні швейцарскай культуры, яе прасоўванні ўнутры краіны і распаўсюджванні за мяжой. Дзейнасць фонду рэгулюецца публічным правам і цалкам фінансуецца федэральным урадам (*).

[Сучасная структура кіравання Швейцарскай Рады культуры Pro Helvetia \(.pdf\)](#)

Апякунская рада складаецца з дзевяці чалавек. Стратэгічныя і аператыўныя паўнамоцтвы выразна падзеленыя: апякунская рада адказвае за стратэгію, а сакратарыят – за аперацыі і рэалізацыю.

Pro Helvetia падтрымлівае праекты на аснове заявак, праз сетку культурніцкіх цэнтраў і прадстаўніцтваў, у межах праграм і інфармацыйна (*)

Асаблівую ўвагу рада надае сучаснай літаратуры, дызайну, музыцы, перфарматыўнаму і візуальнаму мастацтвам. Яна імкнецца ўмацаваць доўгатэрміновыя партнёрскія сувязі між культурніцкімі інстытуцыямі і стварыць супольныя праекты, абмены розных фарматаў і мастацкіх рэзідэнцый.

За апошнія 20 гадоў *Pro Helvetia* сфармавала невялікую міжнародную сетку: рада мае культурніцкія цэнтры ў Парыжы, Нью-Ёрку і Рыме (з філіяламі ў Мілане і Венецыі), пастаянныя прадстаўніцтвы ў Каіры, Ёганэсбурзе, Нью-Дэлі, Шанхаі і Маскве, а таксама падтрымлівае праграму Swissnex у Сан-Францыска. Цэнтральны офіс месціцца ў Цюрыху.

У 2021 годзе *Pro Helvetia* падтрымала больш за 2500 культурніцкіх і арт-праектаў па ўсёй Швейцарыі. У сукупнасці яны адлюстроўваюць разнастайнасць сучаснай мастацкай і культурніцкай вытворчасці ды ў той жа час актуальныя сацыяльныя з'явы і праблемы. Падтрымка стварэння швейцарскага мастацтва ўва ўсёй яго разнастайнасці і забеспячэнне яго распаўсюду ў розных моўных рэгіёнах Швейцарыі, што ажыццяўляецца на аснове заявак, ёсць асноўнай дзейнасцю фонду. Акрамя таго, рада імкнецца надаць новы імпульс культурніцкаму жыццю і падтрымаць праекты нацыянальнага значэння.

Pro Helvetia таксама падтрымала больш за 2400 мастацкіх і культурніцкіх праектаў у 100 краінах у межах сваёй міжнароднай дзейнасці за апошні год.

Выдаткі ў 2021 годзе складаліся з 86,3 % непасрэдна на культурніцкія імпрэзы, а 13,7 % на адміністрацыйныя выдаткі, якія засталіся ў межах стратэгічнай мэты, усталяванай федэральнай радай. 86,3 % з 43,0 млн швейцарскіх франкаў, выдаткаваных *Pro Helvetia* ў 2021 годзе, пайшлі непасрэдна на культуру наступным чынам:

- 46,9 % для дзейнасці ў Швейцарыі.
- 53,1 % на дзейнасць за мяжой (39,5% у Еўропе).

Праекты ацэньваюцца камандай міжнародных экспертаў, акрамя таго, пры зацвярджэнні міжнародных праектаў згодна павінен даць лакальны і швейцарскі офісы. Напрыклад, у Расеі рада *Pro Helvetia* падтрымлівае турнэ швейцарскіх эксперыментальных музыкаў, швейцарскія спектаклі, дае магчымасць швейцарскім рэжысёрам працаваць над праектамі ў Расеі, арганізуе выставы швейцарскіх мастакоў, падтрымлівае швейцарскую праграму на кніжным кірмашы ў Краснаярску і інш.

Культурніцкая дзейнасць за мяжой мае на ўвазе развязанне задач у прасоўванні станоўчага іміджу краіны. Калі ж паглыбіцца, то можна заўважыць, што кірунак руху рады задае ўрад і яго Культурніцкае пасланне (Kulturbotschaft), якое, пачынаючы з 2012 года, публікуецца кожныя чатыры гады і вызначае не толькі палітыку федэральнага ўраду ў галіне фінансавання культурніцкага экспарту, але і ставіць стратэгічныя мэты для рады (*). Іншая задача рады – нанясенне на мапу культурніцкага швейцарскага экспарту новых рынкаў, як, напрыклад, рынак Бразіліі.

Такім чынам, Рада культуры *Pro Helvetia* як незалежная структура рэалізуе праекты, якія суадносяцца з дзяржаўнай культурніцкай стратэгіяй Швейцарыі.

Рэкамендацыі

для стварэння мадэлі падтрымання і фінансавання сферы культуры і мастацтва ў Беларусі

Вылучэнне магчымых мадэляў, прататыпаў і іх ацэнка

з пункту гледжання прыдатнасці для Беларусі ў пазначаных часовых рамках (стратэгічных і кароткатэрміновых)

3.1 Прааналізаваўшы мадэлі фінансавання ў розных постсавецкіх (Украіна, Малдова, Грузія) і еўрапейскіх (Харватыя, Эстонія, Румынія і Швейцарыя) краінах, відаць, што

практычна ў кожнай краіне, якая правяла рэфармаванне сферы культуры, для фінансавання культуры ствараліся асобныя структуры – культурніцкія фонды.

Гэты крок быў абумоўлены неабходнасцю забяспечыць роўны доступ да фінансавання для дзяржаўных і недзяржаўных культурніцкіх інстытуцый і праектаў, інтэграцыі іх у культурніцкую мадэль і падтрымання сродкамі з дзяржаўнага бюджэту. Стварэнне новых фондаў часта абумоўленае тым, што гэта лёгка рэалізуецца, бо не патрабуе поўнага рэфармавання існых інстытутаў і міністэрстваў. Акрамя таго, з гісторыі стварэння такіх фондаў відаць, што часта менавіта грамадзянская супольнасць і незалежныя культурніцкія актывы выступалі ініцыятарамі і каталізатарамі фармавання фондаў, напрыклад, Украіны і Харватыі.

У культурніцкіх фондаў у межах гэтага агляду можна вылучыць наступныя агульныя характарыстыкі:

- Існуе адзіная культурніцкая стратэгія краіны, якая дзейць у сярэднім чатыры ці пяць гадоў, фонды дзеюць згодна з прыярытэтамі гэтай культурніцкай стратэгіі.
- Большасць разгледжаных культурніцкіх фондаў фінансуецца дзяржаўным бюджэтам. Акрамя таго, яны бяруць удзел у буйных еўрапейскіх конкурсах і/ці атрымліваюць фінансаванне ад латарэй, адлічэнняў з алкагольнай і тытунёвай акцызы, з падатку на азартныя гульні ды інш.
- Фонды часта падпарадкаваныя Міністэрству культуры ці ёсць яго часткай, пры гэтым ажыццяўляюць незалежную грантавую палітыку і падтрыманне культуры.
- Фонды маюць праграмныя галіны і ажыццяўляюць фінансаванне ў кожным з напрамкаў з выразна праяўленымі ўмовамі (гл. прыклады Украінскага культурніцкага фонду, фонду Kultura Nova ды інш.).
- Ацэньваюць конкурсныя заяўкі найчасцей вонкавыя незалежныя эксперты, якія спецыялізуюцца ў розных індустрыях культуры.
- Фонды адкрыта публікуюць звесткі пра бюджэт і праекты, якія атрымліваюць фінансаванне, што робіць іх працу празрыстай і адкрытай.

Рэкамендацыі і далейшыя крокі

3.2

Выпадак Беларусі даволі спецыфічны, бо ідэя стварыць Культурніцкі фонд нарадзілася за тэрытарыяльнымі межамі Беларусі, таму любая са створаных незалежных арганізацый не будзе бліжэйшым часам мець доступ да бюджэтнага фінансавання, да падаткаў на акцызы ці нацыянальных латарэяў. Такім чынам,

адна з першых і найважнейшых задач – распрацаваць і шукаць крыніцы ўстойлівага фінансавання для культурніцкіх ініцыятыў.

Акрамя таго, ключавая задача разгледжаных вышэй фондаў была ў забеспячэнні роўных магчымасцяў для дзяржаўных і недзяржаўных арганізацый, але гэтая функцыя для беларусаў недаступная праз адсутнасць магчымасці забяспечыць доступ да атрымання фінансавання для дзяржаўных арганізацый і арганізацый з Беларусі. Хваля рэпрэсій 2021–2022 гадоў знішчыла большасць незалежных недзяржаўных арганізацый у сферы культуры ў Беларусі, што значна ўскладняе рэалізацыю незалежнай культурніцкай палітыкі. Такім чынам, мадэлі, сфармаваныя ў больш адкрытых і дэмакратычных краінах, цяжка прымяніць у сённяшняй Беларусі.

Па выніках агляду мы ўсё ж паспрабавалі сфармуляваць шэраг рэкамендацый, выкананне якіх неабходнае для рэфармавання мадэлі фінансавання сферы культуры і культурніцкай палітыкі ў Беларусі.

- **Вызначэнне межаў беларускай культуры, актараў і фарматаў дзейнасці**

Сёння культурніцкая сфера Беларусі фрагментаваная і складаецца з дзяржаўнага сектара, незалежнага сектара ўнутры краіны, незалежнага сектара за мяжой, дыджытальных і/або міграцыйных праектаў, прыватных ініцыятыў. Гэтая сітуацыя робіць неабходным пошук вызначэння беларускай культуры, а таксама ўдакладненне

межаў, у якіх Беларуская Рада культуры ці іншыя новаўтвораныя арганізацыі будуць працаваць. Гэтае ўдакладненне неабходнае, каб канкрэтызаваць сферу ўплыву і магчымасцяў, распрацаваць далейшыя рашэнні з улікам інтарэсаў тых, на каго будзе арыентаваная дзейнасць. Для разумення сітуацыі варта зрабіць мапінг культурніцкіх ініцыятыў, арганізацый, экспертаў і дзейных актараў у сферы культуры.

• Фармаванне адзінай культурніцкай стратэгіі для беларускай культуры

Цяпер палітыку ў сферы культуры Беларусі рэгулююць у асноўным дзяржаўныя ўстановы культуры, створаныя пад эгідай Міністэрства культуры РБ. Кодэкс культуры Рэспублікі Беларусь ахоплівае толькі дзяржаўную сферу і ў свой час сустрэў хвалю крытыкі з боку недзяржаўных актараў культуры.

Да 2020 года былі спробы стварыць адзіную стратэгію культуры, аднак на гэты момант няма актуальнага дакументу, які б рэгуляваў усе складнікі культурніцкай сферы ў Беларусі. З гэтай прычыны не існуе адзіных прыярытэтаў і агульнай стратэгіі развіцця для дзяржаўных і недзяржаўных інстытуцый і арганізацый, якія працуюць у сферы культуры.

Таму адным з першых крокаў мы бачым арганізацыю серыі семінараў і круглых сталоў, якія павінны дапамагчы сфармуляваць стратэгію развіцця культуры Беларусі.

Пры гэтым распрацоўванне стратэгіі павінна быць публічнае, празрыстае, інклюзіўнае і даступнае для каментароў прадстаўнікоў культурніцкай экспертнай супольнасці Беларусі.

Тут варта звярнуць увагу на досвед распрацоўвання культурніцкай стратэгіі Грузіі ў 2016 годзе або рэформаў ва Украіне. Выкананне гэтай задачы ўскладняецца праблемай арганізацыі сапраўды празрыстай і адкрытай працедуры, якая ўлучала б актараў унутры і за межамі краіны, без пагрозы бяспецы тым культурніцкім дзеячам, якія на гэты момант жывуць і працуюць у Беларусі.

- **Стварэнне новых незалежных структур для падтрымання беларускай культуры як у Беларусі, так і за яе межамі**

У апісаных вышэй кейсах міжнароднага досведу часта пастанаўлялася стварыць новыя арганізацыі, функцыі рэалізацыі культурніцкай палітыкі і фінансавання не пакідаліся выключна ў руках Міністэрства культуры. Гэта было зроблена для таго, каб пераадолець рыгідную структуру і карумпаванасць ведамстваў.

Звычайна ў краін ёсць падзел паміж інстытуцыямі, якія падтрымліваюць развіццё культуры ў краіне і па-за ёй. Так, напрыклад, у Румыніі існуе Румынскі культурніцкі інстытут, які працуе выключна з замежнымі праектамі. Але, напрыклад, у Швейцарыі абедзве функцыі выконвае Рада культуры Pro Helvetia. Акрамя таго, можа ўжывацца падзел арганізацый паводле тэмаў, тады падтрымліваюць сучасную культуру, спадчыну і традыцыйную культуру, кіно (тэлебачанне) розныя фонды/арганізацыі, як, напрыклад, у Літве.

Такім чынам, нашая рэкамендацыя – стварыць Культурніцкі фонд або раду, аддзелы чаго спецыялізаваліся б асобна на працы з праектамі ў краіне і па-за ёй, а адной з задач было б скараціць разрыў і пошук пляцовак для ўзаемадзеяння паміж прадстаўнікамі беларускай культуры ў краіне і за яе межамі.

- **Пошук розных крыніц фінансавання для Беларускай Рады культуры і/ці асобных культурніцкіх ініцыятыў**

Падчас экспертнага абмеркавання гэтага дакументу на агульнай сесіі высветлілася, што незалежная беларуская культура як у выгнанні, так і ўнутры краіны мае патрэбу ў пошуку новых крыніц фінансавання, у прыватнасці ў развіцці прыватнага фінансавання і спонсарства.

Сёння кампаніі ў Беларусі моцна абмежаваныя ў выбары, каму яны могуць накіроўваць дапамогу праз высокую рызыку рэпрэсій супраць арганізацыі. Рэлакаваны ж беларускі бізнес таксама не хоча фінансаваць беларускай культуры праз рызыку рэпутацыйных выдаткаў, бо Беларусь цяпер краіна-агрэсар.

Паводле экспертаў, развязанне гэтай праблемы патрабуе распрацоўвання стратэгіі, у прыватнасці PR-стратэгіі, якая б знізіла стыгму асацыяцыі са згаданнем Беларусі, каб у бізнесаў з'явілася магчымасць падтрымліваць культурніцкія праекты хаця б за мяжой.

У будучыні ж у Беларусі мусіць з'явіцца асобны закон аб спонсарстве, які будзе стымуляваць бізнес да супрацы і падтрымання культурніцкіх праектаў. Таксама можна павялічыць унёсак бізнесу ў культуру за кошт атрымання дадатковых ільгот і прэферэнцый.

Усё гэта патрабуе адлюстравання ў будучай культурніцкай стратэгіі Беларусі.

- **Распрацоўванне стратэгіі рэфармавання дзяржаўнай культурніцкай палітыкі**

Планаваць супраць з дзяржаўным культурніцкім сектарам у кароткатэрміновай перспектыве немэтазгодна. Тым не менш, будучыя рэформы і палітычныя праграмы павінны ўлучаць бачанне змены культурніцкай палітыкі ў Беларусі.

Стварэнне падатковых прэферэнцый для арганізацый культуры і стымуляцыя спонсарства

Адсутнасць падатковых прэферэнцый для арганізацый, якія падтрымліваюць культурніцкія імпрэзы і праекты, не стымулюе развіцця гэтага напрамку ў Беларусі. Калі ўзяць у якасці прыкладу сітуацыю са спортам, дзе такія ільготы існуюць, і стварыць такія ж

магчымасці для культуры, гэта дало б магчымасць больш актыўна развіваць мецэнацтва і спонсарства культурніцкіх праектаў, імпрэзаў і арганізацый.

Зніжаная адсоткавая стаўка, частковае або поўнае вызваленне ад падаткаў, стымуляцыя спонсарства назіраецца ў Літве і Грузіі, і такія практыкі стымулююць рост інвестыцый і падтрымання культуры ды культурніцкіх падзей.

Акрамя таго, можна прапанаваць людзям выбар, на падтрыманне якой арганізацыі накіраваць частку іх падаходнага падатку, што падвысіць як матывацыю арганізацый быць больш заўважнымі і вядомымі сярод жыхароў, так і залучанасць людзей у прыняцце рашэнняў у культурніцка-грамадскай сферы.

Паляпшэнне заканадаўства ў рэгуляванні сферы культуры

Развіццё сферы культуры ўскладненае ў цэлым заканадаўствам для стварэння грамадскіх арганізацый або фондаў у Рэспубліцы Беларусь. Многія культурніцкія арганізацыі аддаюць перавагу рэгістрацыі ў якасці індывідуальных прадпрымальнікаў або ўстановаў. А ў святле апошніх рэпрэсій і закрыцця вялікай колькасці недзяржаўных культурніцкіх арганізацый у 2021–2022 гадах часта культурніцкая дзейнасць ажыццяўляецца ад імя фізічных асоб і камерцыйных арганізацый.

Таксама нестабільным застаецца статус асобных культурніцкіх работнікаў і мастакоў, якія без афіцыйнага працаўладкавання або сяброўства ў Саюзе мастакоў лічацца дармаедамі. У гэтай сітуацыі развязаннем было б увядзенне адзінага падатку, які б дазволіў работніку культуры або менеджару ў сферы культуры ажыццяўляць сваю дзейнасць на легальных падставах без рэгістрацыі індывідуальнага прадпрымальніцтва. Такая форма ўведзеная, напрыклад, пры ажыццяўленні рамесніцкай дзейнасці або рэпетытарства. Таксама гэта дазволіла б работнікам культуры быць прызнанымі на юрыдычным узроўні без неабходнасці атрымліваць

пацвярджэнне аб прыналежнасці да прафесійнай групы ад Саюзу мастакоў ці іншых арганізацый. Замест дазвольнага прынцыпу тут мог бы працаваць заявачны прынцып, пацверджаны партфолія творчых працаў і справаздачай пра дзейнасць.

Пашырэнне ўдзелу Беларусі ў еўрапейскіх праграмах і спрашчэнне рэгістрацыі грантаў

У многіх еўрапейскіх краінах міністэрствы культуры атрымліваюць сродкі ад ЕС і далей займаюцца рэгрантыгам сродкаў праз фонды або іншыя агенцтвы для больш дробных арганізацый. Прыклад Украінскага культурніцкага фонду дэманструе адзін з варыянтаў таго, як магло б працаваць фінансаванне культурніцкіх праектаў у Беларусі. Працэс рэгістрацыі грантаў пасля конкурсу, неабходнасць зацвердзіць гэты грант і атрымаць дазвол у беларускіх дзяржаўных органах значна павялічвае дакументаабарот, працаёмкасць і час на атрыманне фінансавання. Відавочна, што існыя механізмы атрымання грантаў праз рэгістрацыю міжнароднай тэхнічнай дапамогі (МТП) і замежнай бязвыплатнай дапамогі значна ўскладняюць працэс доступу да фінансавання. У цэлым Міністэрства культуры не бярэ ўдзелу ў грантавых праграмах ЕС, у падтрыманні і лабіяванні ўдзелу беларускіх арганізацый у грантавых праграмах ЕС, у прыватнасці, у праграме Creative Europe.

У будучыні трэба адмяніць рэгістрацыю грантавай дапамогі і спрашціць працэс удзелу ў еўрапейскіх праграмах.

Заканадаўча замацаваць супрацу дзяржаўных і недзяржаўных арганізацый культуры

Лічым, што важнай зменай у будучыні павінна стаць магчымасць забяспечыць роўны доступ да бюджэтнага фінансавання дзяржаўных і недзяржаўных арганізацый культуры.

Такім чынам, неабходныя наступныя неадкладныя і

кароткатэрміновыя крокі ў арганізацыі падтрыманьня беларускай культуры:

- Мапінг актараў, інстытутаў і экспертаў у сферы культуры Беларусі.
- Распрацоўваньне адзінай культурніцкай стратэгіі для беларускай культуры на 5 гадоў з прыцягненьнем экспертаў і грамадскасьці.
- Распрацоўваньне дарожнай мапы рэалізацыі культурніцкай стратэгіі на 2–3 гады.
- Фармаваньне адзінага культурніцкага фонду і мадэлі яго фінансаваньня, які б акумуляваў грантавыя сродкі і сродкі ад бізнесу ды прыватных ахвяраваньняў, а ў будучыні – і дзяржаўнае фінансаваньне.
- Распрацоўваньне стратэгіі дзейнасьці фонду і выбар прыярытэтных напрамкаў фінансаваньня культурніцкіх праектаў.
- Фармаваньне пулу экспертаў у кожным з выбраных напрамкаў дзейнасьці фонду.
- Распрацоўваньне празрыстых працэдур правядзеньня конкурсаў на атрыманьне фінансаваньня, распрацоўваньне крытэраў і сістэмы ацэнкі конкурсных заявак.
- Маніторынг рэалізацыі стратэгіі праз 2 гады і наступнае яе карэктаваньне.